

Slušaj, Kebes... govorim ti tiho, jer samo kad govorimo tiho slušamo sami sebe. Umrijet ću, Kebes. Ne odriči; ne reci da to znaš i da ćemo svi umrijeti. Vrijeme vam ništa ne znači, vama filozofima; ono ipak postoji, jer nas hrani kao voće i isušuje kao travke. Za one koji vole vrijeme više ne postoji, jer ljubavnici su istrgli srce da ga dadu onima koje vole; i stoga su ravnodušni prema tišućama ljudi koji nisu njihova ljubav; zbog toga oni plaču i sasvim sigurno očajavaju. Upravo po usporavanju smrtnih satova oni koji su voljeni opažaju približavanje starosti i smrti. Za one koji pate vrijeme više ne postoji; ono se poništava onako kako nagće, jer je svaki trenutak jedne kazne oluja stoljeća. Svaki put kad mi se približavala bol, žurio sam da joj se nasmiješim kako bi se i ona u povratku smiješila, i svaka je poprimala zračeci lik žene, tim ljepše što se dotada nije opažala njezina ljepota. O boli znam ono malo o čemu me naučila njezina suprotnost, kao što mi je o životu znano ono malo koliko znam o smrti. Poput Narcisa na izvoru, ogledao sam se u ljudskim zjenicama, lik koji sam tamo opažao bio je tako blistav da sam sâm sebi zahvaljivao što donosim toliko sreće. O ljubavi znamem ono malo što su me naučile oči onih koji su me voljeli. Nekoć, u Elidi, okružen žamorom slave, mjerio sam rast svoje mladosti po sve drhtavijim osmjesima koji su oko mene poigravali. Ležeći na prošlosti svojeg rođa kao na plodnoj zemlji, ogrtao sam se svojim bogatstvom kao zlatnim prekrivačem. Zvijezde su se okretale poput svjetionika; svjetovi su postajali plodovi; a gnjivo je postajalo cvijet; sjedinjena bića prolazahu poput robova ili seoskih mladenaca: svirale želja, bubanj smrti, svirali su svoj tužni ples, kojemu nikad nije nedostajalo plesača. Njihov se put, koji su smatrali pravim, pričinjao kružnim mladom čovjeku, uspravnom u središtu budućnosti. Moja je kosa podrhtavala; trepavice su mi prekrivale oči, nikada zatočene kopcima; moja je krv tekla tisućama puteva kao podzemne vode koje se pričinjaju crnim noćnim očima sjena, ali bi postale crvenom ako bi se ikad sunce uzdiglo kod mrtvih. Moje je tijelo podrhtavalo kao ptica u potrazi za tamnim gnijezdom. Moj je rast oko mene rasprskavao prostor poput modre opne. Uzdigao sam se: moje su se ruke, odbačene zidovima, pružale u noći, pokušavajući doseći Znakove. U meni se radio pokret poput božanske gravitacije; proljetna se kiša slijevala niz moje nago tijelo. Moje su biljke ostajale moj jedini dodir s kobnom zemljom koja će me jednog dana ponovo preuzeti. Opijen životom, teturajući od nade, da ne bih pao, oslanjao sam se o glatka i nježna ramena drugova iz igre koji su slučajno prolazili: padali smo zajedno; i tu prožetost mi nazivamo ljubavlju. Moji nježni ljubavnici bili su za mene samo ciljevi koje sam trebao pogoditi u srce, poput ždrebad i koju je trebalo tapšati laganim pokretima ruke, milujući im vrat, sve dok se pod bljedim spletom kože ne nazre tkivo, crveno od krvi. A najljepši, Kebes, bili su samo nagrada ili plijen pobjede, pehar pružen da u njeg ulijemo čitav svoj život. Drugi su pak bili ograda, prepreke, jame prikrivene iza zelenih snopova. Krenuo sam u Olimpiju pod nadzorom slijepog učitelja: pobijedio sam na dječjem natjecanju: zlatne niti vrpce, odjednom nevidljive, izgubile su se u mojoj kosi. Moja je pesnica podizala disk čiji je let zacrtao između cilja i mene čistu krivulju krila; deset je tisuća ljudskih grudi uzdisalo pri pokretu moje obnažene ruke. Noću, ležeći na krovu očinske kuće gledao sam kako se zvijezde okreću nad olimpijskim stadionom, prekrivenim tamnim pijeskom, ali nisam želio sagledati svoju budućnost. Činilo mi se kao da moji budućni dani previru od milovanja takmičara, prijateljskih udaraca, konja u trku prema ne znam kakvoj Sreći.

Odjednom se začu vika pod zidinama mog rodnog grada; dimni veo zastre nebo. Plameni su stupovi zamijenili kamene. Zveket posuda, koje je s treskom padalo, pričuši u kuhinji krak silovanih služavki; razbijena lira zadrhti poput djevice u rukama pijana čovjeka. Moji roditelji nestadoše pod

marguerite
yourcenar

fedon ili zanos

ruševinama poprskanim krvlju. Sve se uzdrma. Sve se sruši, sve bijese uništeno, a da nisam znao radi li se o pravoj opsadi, o stvarnom požaru, o istinitom pokolju, i nisu li ti neprijatelji bili samo ljubavnici, i nije li ono što je plantjelo bilo samo moje srce. Blijed, nag, ogledavajući svoj stid u zlatnim štitovima, zamjerao sam tim lijepim protivnicima što gaze moju prošlost. Sve je završilo šibanjem i prizorima ropstva: i tu je, Kebes, jedna od posljedica ljubavi.

Nada u zaradu privukla je trgovce u osvojen grad; stajao sam na javnom trgu: zemlja se, sa svojim nizinama i brežuljcima kojima moji psi više neće goniti jelene, sa svojim voćnjacima punim plodova, koje više nisam posjedovao, svojim valovima kojima više neće letjeti moj odmor opušten na ljubičastoj svili, okretala oko mene poput golemu točka čiji sam bio mučenik. Prašnjavo tlo trga bilo je samo gomila ruku, nogu, grudi koju je prekopavalo željezo kopalja; znoj i krv tekli su mojim licem koje je izgledalo kao da se smiješi, jer ga je sunce zaslijepljivalo. Crni su se grozdovi muha lijepili za naše opekotine. Nepodnošljiva me vrućina tla primoravala da podignem jednu za drugom svoje bosa noge, tako da sam od silnog užasa izgledao kao da plešem. Zatvorio sam oči, da više ne gledam svoj lik u tamnim zjenicama; želio sam uništiti svoj sluh da više ne čuje kako nisko govore o mojoj ljepoti; začepiti nosnice da ne udišem zadah duša, toliko snažan da je, u usporedbi s njim, čak i smrad lešina bio mirisan; napokon, izgubiti svaki okus kako u ustima ne bih osjećao bljutavost svoje pokornosti. Ali svezane su me ruke sprječavale da umrem.

Jedna mi ruka ovije ramena, da me pri-
drži, a ne da me miluje; s mojih nogu pa-

doše okovi; opijen žedu i suncem slijedio sam neznanca izvan gomile tjelesa, gdje će umrijeti oni koje sam stid nije prihvatio. Ušao sam u kuću čiji su zemljani zidovi zadržavali malo blatnjave svježine; pružili su mi gomilu slame kao ležaj. Čovjek koji me kupio pridržao mi glavu da me napoji jedinim gutljajem vode koji je mješina još sa-
državala. Pomislio sam u prvi čas na ljubav: ali njegove su se ruke zaustavljale na mom tijelu samo da oviju rane. Zatim sam, kada je zaplakao, trljajući moje tijelo balzomom, pomislio na dobrotu. Ali varao sam se, Kebes: moj je spasilac bio trgovac robljem; plakao je, jer su ga moje rane sprečavale da me proda po višoj cijeni u latinskim bordelima; obuzdavao se da me voli iz straha da se suviše veže uz krhki predmet kojeg se treba što brže osloboditi dok još posjeduje svježinu. Jer te vrline, Kebes, sve nemaju isti uzrok i sve nisu lijepe. Taj me je čovjek odveo do Korinta da se pridružim ostalim robovima; iznajmi mi konja da mi poštedi noge. Prelazeći rijeku za oluje, nije mogao spriječiti da se utopi dio njegove stoke; morali smo bez konja prijeći dug, užaren put od Istme do Korinta; svaki je od nas, sagnut prema zemlji, dodirujući svoju vlastitu sjenu, nosio sunce poput teškog tereta. Skrenuvši iz borove šume, rastvori se obzor da nam pokaže Atenu. Grad, polegnut poput mlade djevojke, bestidno se pružao između mora i nas. Hram je na brežuljku snivao poput ružičastog božanstva. Moje suze, koje ni nesreća nije mogla izazvati, potekoše od te ljepote.

Prodosmo još iste večeri Dipilonskim vratima: ulice su zaudarale po urinu, užeglom ulju, i prašini nošenoj vjetro. Trgovci uža-
di su na raskršćima izvikivali, nudeći pro-

lancima mogućnost da se uguše, koju oni nisu koristili. Zidovi kuća su mi prikivali Partenon. Jedna je svjetiljka sijala na pragu javne kuće: sve su sobe bile prepune sagova i srebrnih ogledala. Raskoš mog zatvora zaplaši me da ću biti primoran u njemu zauvijek ostati. Ušao sam u malu okruglu dvoranu ispunjenu niskim stolovima, da bih plesao, još uzbuđeniji nego onog dana natjecanja u Olimpiji. Kao dijete plesao sam li vadama punim divljih narcisa, birajući naj-svežije da na njih položim noge. Plesao sam po ispljuvcima, korama naranče, krhotinama čaša, koje su ispuštale pjanice. Moji su obijeni nokti blistali u krugu svjetiljki, isparavanje toplog mesa i dah sa usana sprečavali su me da vidim lica gostiju, dovoljno jasno da ih zamrzim. Bio sam naga sjena koja pleše za prikaze. Pri svakom udaru pete o prljav pod sve sam više razbijao svoju prošlost, svoju budućnost mladog princa: moj je očajnički ples ponižavao Fedona.

Jedne večeri, neki čovjek modrih usana sjedne za stol smješten u punoj svjetlosti: nisu mi bila potrebna vlasnikova laskanja da u njemu prepoznam pripadnika ljudskog Olimpa. Bio je lijep poput mene, ali ljepota je bila samo jedan dio tog bajoslovnog bića kojemu je nedostajala samo besmrtnost da bude bog. Čitave noći me taj pomalo pripit čovjek gledao kako plesam. Vratio se sutradan, ali više nije bio sam. Trbušast starčić koji ga je pratio bio je nalik jednoj od igračaka koju olovni teret uspravlja usprkos nastojanjima djece da ih obore. Osjećalo se da taj debeo, lukav čovjek posjeduje svoje težište, svoju os, svoju vlastitu čvrstoću koju nisu mogla izmijeniti ni nastojanja njegovih neprijatelja. Apsolut u koji je ušao velikim skokom svojih satirskih nogu, služio je kao pijedestal tom liku stvarnom poput stabla, idealnom poput karikaturne, koji je dostajao sam sebi u tolikoj mjeri da je postao svoj vlastiti stvaralac. Razum je za tog sofistu bio samo jedna vrsta čistog prostora u kojem se nikad nije zamarao pokrećući oblike: Alkibijad je bio bog, ali ovaj je ulični lutalica izgledao poput svemira. Pod njegovim sam otrcanim plaštem tražio stopala božanskog jarca. Taj je čovjek, ispunjen mudrošću, prevrtao velikim bljedim očima nalik lećama, u kojima su se vrline i mane duša povećavale. Postojanost njegova pogleda kao da je okrepljivala mišiće mojih nogu, kosti mojih gležnjeva, kao da su na mojim petama bila krila njegove misli. Pred tim je Panom, kojeg je isklesao nevjest klesar, i koji je svirao na sviralama razuma melodije vječnog života, moj ples prestao biti povod da bi postao čin kao kreiranje zvijezda; i kao što je mudrost u očima razvratnika vrhovno ludilo, opijeni gledaoci vidješe u njemu lakoći vrhunac neumjerenosti. Alkibijad zapljeska da bi pozvao vlasnika kuće: moj gospodar pride pružajući dlan da bi dodirnuo malo zlata. Ovaj čovjek koji se ugodno osjećao u prljavštini nije računao samo s dobikom od nekoliko drahmi: svaki porok koji je naslutio u dnu ljudskog praša pružio mu je istodobno nadu u dobar posao i utješni osjećaj niskog bratstva. Moj me gospodar pozove da bi gosti mogli procijeniti živu robu: sjedoh za njihov stol, spontano nalazeći pokrete slobodna dječaka pored tog mladica koji je bio nalik mom izgubljenom ponosu. Istrošivši zlatnike iz pojava, da bi me kupio, Alkibijad odvoji dvije od svojih teških narukvica. Sutradan je polazio u rat na Siciliju: već sam sanjao o tome da postavim svoje grudi između opasnosti i njege poput krhkog štita.

Ali ovaj me mladi odsutni bog uzeo samo da se sviđi Sokratu: po prvi put u životu osjetih se odgurnutim; ovo me ponižavajuće odbacivanje obračalo Mudrosti. Izašli smo svi troje na ulicu izrovanu nedavnom olujom: Alkibijad nestane u buci nekih kola; Sokrat uzme svjetiljku i ova se bljedada zvijezda ukaže sigurnijom od ledenih nebeskih očiju. Slijedio sam novog gospodara do njegove male kuće u kojoj ga je očekivala neka neuradna žena, ustiju nadutih od psovki; neočekljiva djeca vrištala su u kuhinji; na krevetima je vrvjela gamad. Bijeda, starost, vlastita ružnoća i ljepota drugih šibali su ovog Pravednika svojim zmijskim bičevima:

kao i svi mi, bio je samo rob osuđen na smrt. Osjećao je teretom niskost obiteljskih privrženosti koje su najčešće samo odustvo poštovanja. Ali umjesto da se oslobodi pod cijenu odricanja nepomičan poput lešine koja se plaši da će čelom dotaći pokrov svoje grobnice, ovaj je čovjek shvatio da je sudbina samo šuplji kalup u koji ulijevamo svoju dušu, i da nas život i smrt uzimaju samo kao kipare. Ovaj je besposličar naizmjenice oponašao svog oca klesara i svoju majku mudru ženu: poput primalje oslobađao je duše; poput klesara ispunjen izrekama kao mramornom prašinom, iz krhke je ljudske mase izdvajao božanski lik. Njegova je mudrost, mnogostruka poput vidova stvari, nadomiještala radosti razvratnika, pobjede atleta, zanosne opasnosti pustolova na moru slučajnosti. Siromašan, uživao je bogatstva koja je mogao posjedovati da se nije odao nevidljivim dobicima; čist, osjećao je svake večeri okus razvratla, koje bi sebi priuštio da ih je smatrao korisnim za Sokrata; ružan, on je čisto uživao pravu ljepotu koju je slušaj podario Karmidu, tako da gotovo groteskno tijelo u koje je sudbina usadila dušu, nije bilo do jedan od oblika, ne dragocijeniji od drugih, beskrajnog Sokrata. Poput slobode božanstva koje možda stvara svjetove, njegova su sloboda bila njegova bića. Shvatio je da je vihor koji je nosio moje bese noge bio blizak nepomičnosti njegovih zanosa, vidio sam ga uspravljena, ravnodušna prema zvijezdama koje su kružile, ne povećavajući njegov zanos, crni oblik uzdignut nad svjetlom atičkom noći, kako odolijeva strahovitom ledenom vjetru koji nadolazi iz božanskih dubina.

Jutrom bih slijedio poljima lavande tog čudesnog svodnika koji je svakog dana atenskoj mladeži pružao nove, čiste istine. Slijedio sam ga duž kraljevskog trijema, gdje mu se smrt javljala poput sove u Antusovom liku. Kukuta je izrasla u jednom dijelu isušena polja: grnčar iz Agore salio je vrč u koji će uliti otrov; klevete su mogle dovoljno sazrijeti na suncu Prezira.

Bio sam jedini upućen u tajnu mudračeva umora: jedino sam ga ja vidio kako ustaje iz svog bijednog kreveta i stenjući se sagiba tražeći sandalu. Ali, svakodnevnim umor ne bi potakao tog sedamdesetogodišnjaka da odustane od preostatka zadnjeg daha. Ovaj starac, koji je čitavog života zamjenjivao očitu istinu jednom još čistijom istinom, jedno lijepo, voljeno lice, drugim, još ljepšim, morao je na kraju nadomjestiti običnu i polaganu smrt, koju mu je iznutra pripremala krv, jednom još korisnijom, pravednijom smrću, uzrokovanu njegovim postupcima, i koju je sam rodio poput odane djevojke što bi ga s večeri dolazila pokrivati u njegovu krevet.

Bilo je pravedno da Atena podiže na tvrdoj sedri hramove bogovima iz dana u dan sve veličanstvenije, iz dana u dan sve savršenije; i bilo je pravedno da on, i sam prezren, sjedeći pod trijemovima ne lijepim kao čista misao, poučava mladice da se pouzduju samo u svoju dušu. Bilo je pravedno no da služitelj oplakujući dođe po naredbi Helijasta i pruži mu vrč ispunjen gorkom tekućinom; i bilo je isto tako pravedno da ta mirna smrt umrlja toliko plavetnila, a da ga ipak pričinu još modrijim. Za njega je smrt nesumnjivo bila ljepša od Alkibijada, jer je nije sprečavao da se uvuče u njegov krevet. Jednog dana za godišnjeg doba kada su ruke prosjaka pune ruža u trenutku kada sunce pokriva poljupcima Atenu prije nego joj ikaze zbogom. Jedan je brod ulazio u luku spuštajući svoja dva krila bijela poput božanskog labuda kojem su se klanjali hodočasnici. Tamnica je bila izdubljena na padini jedne stijene; rastvorena su vrata propuštala vjetar i krlik raznosaca vode; iz dubine tamnice, nalik pećini, pred nama se otkrivao bljedod žuti hram kao božanska Misao.

Bogati je Kriton jadikovao, razočaran što mu učitelj nije dopustio da mu prokrči prema bijegu put prekriven zlatom; Apolodor je plakao lkao dijete gutajući suze; moje su zgrčene grudi zadržavale jecaje; Platon nije bio prisutan. Simija je s perom u ruci užurbano zapisivao posljednje riječi nepovratnog

čovjeka. Ali riječi su se već teškom mukom odvajale od tih smirenih usana: mudrac je nesumnjivo shvatio da je jedini razlog postojanja puteva govora kojima je neumorno prelazio čitavog svojeg života, da dovedu do ruba tišine u kojoj se oglašava srce bogova.

Dolazi uvijek trenutak u kojem shvatimo da treba zašutjeti, možda stoga što smo napokon postali dostojni da slušamo, u kojem prestajemo djelovati, jer smo naučili netremice posmatrati nešto nepokretno, a la mudrost mora da je mudrost smrti.

Bio sam na koljenima pored ležaja: moj Učitelj položi ruku na moju lepršavu kosu. Znao sam da je njegovo postojanje namijenjeno jednom veličanstvenom padu i koje je crpilo svoje glavne vrline iz ljubavnih draži kojima je težilo samo da ih nadide. Budući da je tijelo, na poslijetku, najljepši ogrtač kojim se može oviti duša, što bi bio Sokrat bez Alkibijadova osmijeha i Fedonove kose? Tom su starcu, koji je od svijeta poznavao samo atenska predgrada, neka od nježnih, voljenih tijela govorila ne samo o Apsolutu, već i o Svemiru. Njegove su se pomalo drhtave ruke gubile na mojem potiljku kao u dolini gdje treperi proljeće: spoznavši napokon da se vječnost sastoji od niza trenutaka od kojih je svaki bio jedinstven, osjećao je kako pod njegovim prstima izmiče plav i gladak oblik vječnog života. Tamničar ude, noseći vrč pun kobnog soka neudžne biljke; moj je učitelj iskapi; skidoše mu okove; blago sam mu trljao noge sedefene od umora, i posljednja mu je riječ bila da je požuda istovjetna svojoj sestri boli. Zaplakao sam na te riječi koje su opravdavale moj život.

Kada je legao, pomogao sam mu da prekrije lice naborima svojeg starog ogrtača. Osjetio sam po posljednji put na svom licu dobar, kratkovid pogled njegovih velikih očiju tužna psa. Tada nam, Kebes, naredi da žrtvuemo Medicini: ode, odnoseći sa sobom tajnu te vrhunske podvale. Ali, ja sam bio uvjeren da sam shvatio da je taj čovjek, umoran od pola stoljeća mudrosti, htio učiniti dobro djelo, prije no što izbegne mogućnosti Uskrnuća; nesiguran u budućnost, zadovoljan jednom zauvijek što je bio Sokrat, poželio je da zakrene vratom vjesniku vječnog jutra.

Sunce zađe; srce se zaledi: ohladiti se, to je prava smrt Mudraca.

Mi, učenici, spremni da se razdvojimo, da se nikada više ne bismo vidjeli, jedni smo prema drugima osjećali samo ravnodušnost, dosadu, možda čak i mržnju: već smo bili samo rasuti učenici umrlog Filozofa. Svi brzo razviše klice smrti koje je sadržavao njihov život. Alkibijad poginu na pragu zrelosti, ranjen strijelama Vremena; Simija živ istrune na klupi neke krčme, a bogati Kriton umre od zapaljenja crijeva. Jedino ja, postavši nevidljiv zahvaljujući brzini, nastavljam zatvarati nad ponekim grobom svoju golemu parabolu. Plesati na Mudrosti isto je što i plesati na pijesku. More pokreta odnosi svakog dana jedan dio ovog jalovog tla, na kojem se ne rađa život. Nepomičnost smrti za mene može biti samo posljednji stepen vrhunske brzine: pod pritiskom praznine, rasprsnut će se moje srce. Već i sada moj ples prelazi bedeme gradova, podnožja Akropola, a moje tijelo, vrteći se poput vretena Parki, odmotava svoju vlastitu smrt. Moja stopala, prekrivena pjenom, još uvijek staju na vrh vala koji se neprestano raspršuje, ali moje čelo dodiruje zvijezde, a vjetar prostranstava iz mene čupa rjetlike uspomene koje me sprečavaju da budem razgoliten. Sokrat i Alkibijad sada su samo ime-na, znakovi, uzaludni likovi zacrtani u ništavilu dodiriom mojih nogu.

Slavoljublje je obmana; mudrost se varala, čak je i porok lagao. Nema ni vrline, ni milosrda, ni ljubavi, ni stida, ni njihovih moćnih suprotnosti, ništa do prazne školjke koja pleše na vrhuncu radosti koja je ujedno i Bol, iskra ljepote u vrtlogu oblika. Fedonova se kosa odvaja u noći svijeta poput tužnog meteora.

Prijevod:
MIRNA CVITAN
LJERKA MIKKA